

Я. Р. РАДКЕВІЧ

РАДЫЁ І ПАЛІТЫКА

Найўна чакаць раптоўных змен у рэальным жыцці. Працэс ломкі старых традыцый ідзе марудна, балюча, але ідзе, і адзначаць прынцыпова важныя моманты ў ім неабходна, каб адшукаць апорныя пункты ў далейшым працоўванні наперад.

Радыё — найлепшы сродак фарміравання і выказвання грамадскай думкі, а значыць, і непасрэднага яе ўплыву на палітыку кіруючых структур. Сама ж палітыка ёсць, па сутнасці, барацьба за ўладу, адно што вядзецца пад рознымі шыльдамі і рознымі метадамі. Заваяваць сімпатыі грамадскасці сваімі праграмамі і заклікамі, даць надзею на лепшае жыццё, сабраць на выбарах патрэбную колькасць галасоў, стварыць у парламенце большасць і такім чынам прыйсці да ўлады — вось традыцыйны малюнак парламенцкіх дэмакратый. У нас жа, як нейкае закліканне, паўтараецца, што да парламенцкай дэмакратыі мы не дараслі, тым самым і вызначаецца галоўная задача палітычнай дзейнасці: разбудзіць актыўнасць мас, скіраваць яе на вырашэнне прагрэсіўных і прыцягальных для людзей задач.

Прамы эфір — бясспрэчна, найбольш уласцівы прыродзе радыё і тэлебачання від вяшчання, востры і хвалюючы від журналісцкай дзейнасці, калі ні аўтарам, ні ўдзельнікам, ні саўдзельнікам, г. зн. слухачам, тэлегледачам, невядомы сюжэт перадачы, калі кожны наступны момант абяцае нечаканы паварот дзеяння. Эфір становіцца полем ідэалагічных, палітычных сутыкненняў, выяўлення плюралізму асоб і думак. У прамым эфіры адразу робіцца ясна, чаго варты журналіст-вядучы, высвечваюцца яго грамадзянскія, чалавечыя і прафесійныя якасці.

На працягу доўгіх год на радыё прыходзілі людзі без асаблівага прафесійнага адбору, іншы раз туды «ссылаліся» адпаведнымі органамі журналісты, якія праваліліся на газетнай працы. Для штампавання шаблонных гутарак і тэматычных перадач вялікага ўмельства не патрабавалася. У апошнія гады пачалі ўжо сачыць, каб у штат не траплялі заікі і гугнявагалосыя. Цяпер і гэтага недастаткова. Для таго, каб весці імправізаваную гаворку ў эфіры, выходзіць сам-насам з неспакойнай, ваяўнічай, многім незадаволенай аўдыторыяй, мала гаварыць добра пастаўленым голасам. Журналіст павінен валодаць асаблівым талентам, выдатнымі прафесійнымі навыкамі.

Адна з першых ластавак прамога эфіру на Беларускім радыё — перадача «Ваша думка, ваша прапанова» — з'явілася 26 красавіка 1989 г. Вёў яе Міхась Фашчылін. Прышоў жа ён да гэтай перадачы шляхам доўгіх пошукаў. Яшчэ ў 1979 г. на яго ініцыятыве пачаў выходзіць «Актуальны мікрафон», даволі вострая на той час перадача. Аднак яму даўно хацелася мець сваё месца ў эфіры, стаць даверанай асобай радыёслухачоў, атрымаць адрэзак часу ў праграме тыдня, пра які ведалі б тысячы людзей і адкладвалі б тэрміновыя справы для сур'ёзнай шчырай размовы з добрым знаёмым — журналістам. Такая з'ява добра вядома ў практыцы замежнага радыё і атрымала назву персаніфікацыі вяшчання. Амерыканскія журналісты, напрыклад, наладжваюць захапляючыя палітычныя шоу ў эфіры і на працягу дзесяцігоддзяў карыстаюцца поспехам у публікі.

Выхад у прамы эфір — справа псіхалагічна цяжкая, а весці дыялог са

слухачамі, не ведаючы, якое пытанне яны зададуць, — справа яшчэ і вельмі рызыкаўная.

Жанчына з Віцебска цікавіцца: навошта сродкі масавай інфармацыі шмат гавораць пра міжнацыянальныя адносіны, на яе думку, гэтай праблемы ў Беларусі не існуе. Падобна, яна нават не задумваецца над такой акалічнасцю: карэспандэнт да яе звяртаецца па-беларуску, а яна да яго па-руску. Хутчэй за ўсё беларускую мову не ведае, і журналіст далікатна падводзіць яе да разумення сутнасці пытання, якое жанчына задала.

Звоніць мінчанін-пенсіянер, скардзіцца на складанасці, якія ўзніклі ў сям'і сына з-за бяздушнасці службоўцаў-бюракратаў. Фашчылін адчувае небяспеку, што тоіцца ў такога роду пытаннях: засыплюць прыватнымі скаргамі. А як з імі разабрацца, седзячы ў студыі? І ён пачынае падштурхоўваць пенсіянера і іншых слухачоў у патрэбным кірунку: трэба, маўляў, гаварыць пра цікавае для многіх. Пенсіянер не здаецца: магчыма, падобныя складанасці не толькі ў яго сям'і, так што давайце абмяркуем маё становішча.

Тут і задумаешся над тым, што раней нас не цікавіла з-за поўнай адсутнасці падобных перадач: як паводзіць сябе журналісту перад вялізнай аўдыторыяй слухачоў? Быць настойлівым, весці сваю лінію? Але такім чынам можна лёгка пакрыўдзіць чалавека, а ў астатніх адбіць ахвоту званіць на радыё. А пагаджацца з многімі выказваннямі нельга, трэба спрачацца, дыскутаваць. І для журналіста вастрэй, як для каго, паўстае праблема культуры спрэчак. А насельніцтва наша да публічных спрэчак мала прывучана. Значыць, з журналіста гэтая культура і павінна пачынацца.

Ці такая сітуацыя: чалавек пытаецца, а вядучы ніяк не можа зразумець пытанне, удакладняе, цягне час замест таго, каб адразу прызнацца: прабачце, даражэнькі, тут маіх ведаў не хапае, адкажу вам пасля пісьмова ці праз эфір. Шчырасць трэба вылучыць як яшчэ адну неабходную рабочую якасць вядучага ў прамым эфіры. Не трэба рабіць выгляд, быццам журналіст валодае ісцінай у апошняй інстанцыі.

Несумненна, у падобных перадачах — магістральны напрамак развіцця грамадска-палітычнага вяшчання ва ўмовах дэмакратыі. Але ёсць на Беларусі радыё і іншыя перадачы, у якіх даецца магчымасць выказваць розныя погляды на падзеі, на сучаснае жыццё. Адна з іх — «Такая пазіцыя». Стваральнікі яе (рэдактар Я. Шупо) паставілі высакародную мэту: пазнаёміць слухачоў з зарэгістраванымі ў рэспубліцы партыямі, даць прадстаўнікам кожнай радыётрыбуну. Старшыня нацыянальна-дэмакратычнай партыі А. Астапенка абвясчае: галоўная наша задача — выхаваць новага чалавека. Ад такой заявы міжвольна трапляеш у старыя часы, калі пра партыі ў множным ліку ў нас і думаць было забаронена, калі адна толькі і займалася выхаваннем новага чалавека. І тут жа з'яўляюцца пытанні да старшын новай партыі: а каго і як выходзіць? Па якой праграме і якой метадыцы? І чаму менавіта новы чалавек патрэбны? А са старым што рабіць?

Задаць бы гэтыя пытанні старшыні новай партыі адразу па ходу перадачы, як гэта можна ў праграме М. Фашчыліна. Вось дзе спатрэбіўся б прамы эфір.

У самой назве рубрыкі «Такая пазіцыя» адчуваецца некаторая адчужанасць ад матэрыялу: маўляў, сапраўды ёсць такая пазіцыя ў некаторых, калі ласка, пазнаёмцеся, а што да нас, то наша хата з краю. На першы погляд, у цяперашніх умовах вольнага эфіру правільная пазіцыя, аб'ектыўная, адпавядае патрабаванням шырокага дэмакратызму: няхай людзі слухаюць — самі разбіруцца. Аднак жа трэба лічыцца з рэальнасцю: нашы людзі не прывыклі самі разбірацца. Дзесяцігоддзямі заглынаючы да драбніц разжываныя дагматы камуністычнай ідэалогіі, яны атручаны гэтымі дагматамі, і да іх, і да іншых, нават вельмі разумных меркаванняў у радыёэфіры ставяцца пераважна без увагі і даверу, на ўзроўні павярхоўнай эмацыянальнай рэакцыі, накшталт той, што ўзнікае пасля дэкларацыі А. Астапенкі наконт «новага чалавека».

Прадстаўнікі ўсіх партый, якія былі прадстаўлены ў рубрыцы «Такая пазіцыя», асноўнай сваёй бядой назвалі адсутнасць уласных сродкаў масавай інфармацыі. Гэта, на іх погляд, галоўная прычына таго, што пра іх мала ведаюць. А што сапраўды так, то гэта пацвердзіў фрагмент размовы новых партыйцаў з будаўнікамі. «Не чулі, казалі людзі, ні назвы іх, ні лозунгаў».

Паспрабуем зразумець логіку разважанняў партыйных лідэраў. Сабралася сотня-другая аднадумцаў, выбралі кіруючыя органы, вельмі прыблізна акрэслілі план дзеянняў, раз'ехаліся і чакаюць, калі народ дасць ім уладу. «Нам калі патрэбна ўлада? Калі народ яе дасць», — фраза В. Навуменкі — аднаго з лідэраў нацыянальна-дэмакратычнай партыі. Яго тут жа паправіў

А. Астапенка. Партыя, сказаў ён, павінна імкнуцца да ўлады. А як? «Я лічу, — развівае сваю думку А. Астапенка, — што галоўная наша задача — гэта стаць багатымі. Таму што грошы і ўлада — гэта адно і тое ж, амаль». Няхай так, але ж ні грошы, ні ўлада самі ў рукі не прыдуць. І А. Астапенка ведае, што рабіць. «Мы будзем ісці па шляху стварэння нейкіх прадпрыемстваў. Нам трэба будучы энергічныя дзелавыя людзі». Звернем увагу на выраз: «нейкіх прадпрыемстваў». Кіраўнік партыі не мае ніякай пэўнасці, гаворачы пра будучую прадпрыемальніцкую дзейнасць, зусім як гоголеўскі Манілаў. Патрэбны «нейкія прадпрыемствы», а да іх яшчэ «энергічныя дзелавыя людзі». Яны толькі і чакаюць, гэтыя дзелавыя людзі, якой партыі служыць...

Не сумняваюся, што і А. Астапенка, і В. Навуменка, хутчэй за ўсё, разумныя, прыстойныя людзі і, магчыма, партыйныя справы ў іх наладзяцца. Аднак слухаючы іх па радыё, не толькі не верыш у сур'ёзнасць іх справы, але і падсвядома вырашаеш быць падалей ад такой партыі, нягледзячы на ўсю прыхільнасць да ідэі адраджэння беларускай нацыі, якая абвешчана яе праграмай.

Думаецца, што і сродкі масавай інфармацыі, апыніся яны ў распараджэнні сучасных палітычных партый, мала ў чым дапамаглі б ім. Таму што, папершае, ніводная не мае дакладнай праграмы дзеянняў, канкрэтнага плану вываду рэспублікі з эканамічнага, палітычнага і культурна-этнічнага крызісу. Задавальняюцца абстрактнымі дэкларацыямі наконт таго, што таталітарны рэжым будзе заменены дэмакратычным. Трэба вельмі кепска ведаць настрой народу, каб спадзявацца, што на абстрактныя заклікі нехта адгукнецца. Слова «бальшавік» зрабілі абразам, аднак нялішне ўзгадаць, што бальшавікі змаглі перамагчы ў 1917 г. дзякуючы канкрэтнасці і прыцягальнасці сваіх лозунгаў.

Па-другое, якраз нядаўняе пануючае становішча камуністычнай партыі ў грамадстве многім новым палітыкам у патаемных мроях здаецца ідэальным для сваёй, толькі створанай. Таму і сродкі масавай інфармацыі ім патрэбны ў манапольнае ўладанне, і вывучаныя вышкаленыя функцыянеры, і энергічныя дзелавыя людзі, і прасторныя офісы для штаб-кватэр, і многае іншае. Такія мроі мала назваць бесперспектыўнымі, яны гібельныя, бо нерэальныя ва ўмовах новага жыцця. Застаючыся мроямі ў галовах лідэраў, яны перашкаджаюць цвярозаму мысленню, якое толькі і здольна суладаць са звышскладанай сацыяльна-эканамічнай сітуацыяй у рэспубліцы.

Па-трэцяе, ідэі нацыянальнай самасвядомасці ў Беларусі, рэспублікі, найбольш інтэрнацыяналізаванай з усіх, што ўваходзілі ў СССР, пашыраюцца з вялікай цяжкасцю, калі наогул пашыраюцца, бо абсалютная большасць дарослага насельніцтва сфарміравалася як рускамоўная і функцыянальнасць беларускай мовы зведзена да нулявой адзнакі. Зрушыць справу з месца магчыма толькі карэнным чынам змяніўшы сістэму адукацыі, пачынаючы з дзіцячых устаноў і менавіта на беларусізацыю гэтых устаноў аддаўшы лепшыя сілы і неабходныя сродкі. У палітычным жыцці беларуская культура і ў прыватнасці беларуская мова павінны стаць асноўным рэйтынгавым паказчыкам для вызначэння ступені падрыхтаванасці палітычнага дзеяча для працы на тэрыторыі Беларусі. Беларускі парламент мог бы стаць школай выхавання кадраў нацыянальных палітыкаў, і ў гэтым можа і павінна дапамагчы яму масавая камунікацыя (газеты, радыё, тэлебачанне).

Па-чацвёртае, жыццёва важна ўсім, і ў першую чаргу журналістам, пазбавіцца ад догмаў і звычак камуністычнай ідэалогіі. Гэта настолькі складана, што многімі проста не ўсведамляецца. Журналіст павінен пастаянна кантраляваць сябе з пункту гледжання волянага, незашоранага мыслення. Кантраляваць і сябе, і тых, з кім пастаянна мае справу.

Па-пятае, трэба нарэшце навучыцца адрозніваць гульню ў палітыку ад сур'ёзнай карпатлівай працы па аднаўленню беларускай дзяржаўнасці, па наладжванню нармальнага жыцця беларускага народа. Менавіта па тым, наколькі шырока і глыбока ўлічваюцца інтарэсы простых людзей, наколькі актыўна ўключаюцца яны ў сферу дзейнасці той ці іншай партыі, уцягваюцца і падключаюцца да механізму дэмакратыі — настолькі вялікія перспектывы і магчымасці гэтай партыі. Калі журналісты падтрымаюць такую партыю, то поспех яе праграм будзе забяспечаны. Вось чаму важна быць разборлівым, рыхтуючы перадачы аб палітычным жыцці рэспублікі.